

AIDAN WHITE, ETHICAL JOURNALISM NETWORK

AZ ÚJSÁGÍRÓI FORRÁSOK KEZELÉSÉNEK ALAPSZABÁLYAI

Független Médiaközpont
2017

AIDAN WHITE, ETHICAL JOURNALISM NETWORK
AZ ÚJSÁGÍRÓI FORRÁSOK KEZELÉSÉNEK ALAPSZABÁLYAI

Aidan White, az etikus újságírást támogató nemzetközi hálózat, az Ethical Journalism Network alapítója és ügyvezető igazgatója. Cikkének magyar fordítása és újraközlése az [Ethical Journalism Network](#) hozzájárulásával, a [Független Médiaközpont](#) megbízásából készült 2017-ben. A cikk angolul: www.ethicaljournalismnetwork.org/resources/publications/ethics-in-the-news/handling-sources

[BŐVEBBEN](#)

Felhasználás esetén így hivatkozza:

CC BY-NC-ND 4.0

Az újságírói források kezelésének alapszabályai

Aidan White, Ethical Journalism Network

Nevezd meg!-Ne add el!-Ne változtasd!

© 2017 Független Médiaközpont

Felelős kiadó: MÓRICZ ILONA igazgató, Független Médiaközpont
1064 Budapest, Vörösmarty u. 47/a.

Telefon: (36) 1 609 5392 • E-mail: cij@cij.hu • Web: www.cij.hu

Szerkesztő: ORBÁN SÁNDOR

Szöveggondozó: BABAI-MEZŐ BORBÁLA

Design és tördelés: GALICZ KRISZTIÁN, typiART

A kiadvány megjelenését a Nyílt Társadalom Intézet Alapítvány támogatta.

Az újságírói munka színvonalát mindig az információs források minősége határozza meg. A források többsége személyes, számos információ hivatalos helyről ered, míg egy része névtelen közérdekű bejelentőktől származik. Ezek a források együtt szolgáltatják azokat a megbízható, pontos, valósághű információkat, amelyek az újságírói szakma alapját képezik.

Az újságíróknak a legátláthatóbb módon kell viszonyulniuk forrásaikhoz. A hírmédia hatalmas erővel bír. Sokaknak hízeleg, ha riporterek keresik meg őket, miközben nem ismerik azokat a nyilvános szerepléssel járó kockázatokat, amelyek a nyilatkozókat és a cikk érintettjeit is fenyegethetik. Különösen így van ez azok esetében, akik humanitárius katasztrófákat, háborúkat vagy más nyomasztó emléktű eseményeket szenvednek el.

Az újságírónak egyszerre kell mérlegelnie, hogy a forrás mennyire van érzelmileg sérülékeny állapotban, és mennyiben szolgálhat értékes információkkal. A forrásokkal érzékeltetni kell, hogy mi a riporteri munka lényege, és az adott témáról miért készül tudósítás. Leszámítva bizonyos nagyon különleges és vártalan helyzeteket, az újságíróknak nem szabad trükkökkel, fortélyokkal élniük, amikor forrásaiktól információt kérnek.

Néhány kérdés, amelyet érdemes az újságíróknak feltenniük, amikor – az etika szabályait is betartva – megbízható kapcsolatot igyekeznek kiépíteni forrásaikkal:

- Tisztáztuk a forrással kapcsolatunk jellegét, és teljesen őszintén feltártuk a tudósítással kapcsolatos szándékainkat?
- Odafigyeltünk a forrásvédelemre, például kiskorú vagy sérülékeny helyzetben lévő személy esetében? Tisztában vannak a tőlük kapott információ közreadásának lehetséges következményeivel?
- Biztosak vagyunk abban, hogy a forrás teljes egészében érti az interjúadás feltételeit, és tudja, mit jelentenek az olyan kifejezések, mint „off-the-record” (nem közölhető) vagy háttérbeszélgetés?
- Hol vannak számunkra a határok, ha a forrás feltételeket támaszt az interjúadáshoz?
- Fedezzük a forrás interjúhoz kapcsolódó költségeit? Mekkora lehet az ilyen esetben kifizetendő összeg?
- Megígérhetjük jogi képviselő biztosítását?

Az újságírónak mindenekelőtt arról kell biztosítania forrását, hogy kilétét nem fedik fel mások előtt. Ezt ugyanakkor néha könnyebb mondani, mint megvalósítani.

Az újságírói forrásvédelmet a sajtószabadság alapelvéként ismeri el a nemzetközi jog. Az Egyesült Nemzetek Szervezete és az Európa Tanács hangsúlyosan tartja ehhez magát. Az újságíróknak és a szerkesztőségeknek útmutatókban és szabályzatokban kell rögzíteniük a forrásvédelem támogatását. Az újságírók számára előnyös lehet, ha szerződéseik pontosan tartalmazzák feladataikat és kötelezettségeiket. Az országos hálózattal rendelkező amerikai közszolgálati rádió, a National Public Radio (NPR) szabályzatának egy pontja például megállapítja:

„Az újságírók nem adhatnak át riportkészítés közben gyűjtött információt vagy akkor készített jegyzet, hangfelvételt és egyéb munkaanyagot kormányhivatalnokoknak vagy a riportban érintett és esetleg pereskedni szándékozó feleknek. Jelenteni kell a szerkesztőségnek, ha bármilyen kormányzati, adminisztrációs vagy jogi procedúrával kapcsolatban bárki ilyen anyag vagy információ átadását követeli.”

Amikor az újságíró döntési helyzetbe kerül, hogy kiadja-e forrását, mérlegelnie kell a következményeket, és ezeket a konkrét kérdéseket kell feltennie:

- Ki jár jól azzal, ha kiderül a forrás kiléte?
 - Kinek okoz ez szenvedést vagy veszteséget?
-

-
- Elkerüli az igazságszolgáltatást bűnöző vagy olyan befolyásos személy, aki törvénytelenéget követett el?
 - Tényleg olyan esetről van szó, amikor a rendőrség vagy más nyomozó hatóságok más módon képtelenek hozzájutni a követelt információhoz?
 - Az információs forrás kiadása megkérdőjelezi a média küldetését, és más újságírók munkájában is nehézséget okoz?
 - Valóban a közérdeket szolgálja a hatóságokkal való együttműködés?

Végül az újságírónak saját lelkiismerete és felelősségtudata alapján kell döntenie. Ugyanakkor az információforrás felfedésével kapcsolatos dilemmát sohasem szabad félvállról venni.

NE KERÜLJÜNK TÚL KÖZELI KAPCSOLATBA A FORRÁSUNKKAL!

Újságírók néha elkövetik azt a hibát, hogy emberileg túl közel kerülnek forrásukhoz. Néha bizalmas viszony alakul ki, ami félreértéseket okozhat, és az újságíró tevékenysége etikailag megkérdőjelezhetővé válik. Egyes befolyásos forrásoknak lehetnek hátsó szándékaik, és az általuk mondottak kritikátlan elfogadása etikai problémákat vet fel, valamint sérti a szerkesztői függetlenséget. Az Egyesült Államokban például a 2003-as iraki invázió előtt kemény bírálatok érték a New York Times napilapot és más szerkesztőségeket, amiért túlságosan támaszkodtak bizonyos kormánykörökből származó névtelen forrásokra. A történések bemutatása követte a hivatalos elvárásokat, pedig bőségesen volt bizonyíték arra, hogy a kormányzat kirívóan félreértelmezi a hírszerzési információkat. A fő vétkes a New York Times riportere, Judith Miller volt, aki 2001-ben és 2002-ben – meg nem nevezett forrásokból származó – hamis információk alapján közölt cikkeket Szaddám Huszein kormányáról. Megkérdőjelezetlenül fogadott el a 2003-as invázió előtti időkből, névtelen forrásokból – többek között a Georg Bush által irányított Fehér Házból – származó kétes értékű információkat az iraki tömegpusztító fegyverekről.

BETEKINTHET A FORRÁS A TUDÓSÍTÁS TARTALMÁBA?

Amikor a források vagy befolyásos személyek azt követelik, hogy jóváhagyhassák a tudósításban foglaltakat, felmerül a kérdés, hogy az újságíró vagy a forrás uralja-e a helyzetet. A WikiLeaks-alapító Julian Assange és több nagy szerkesztőség között is alapvetően akörül keletkezett súlyos konfliktus, hogy miként dolgozzák fel a kiszivárogtatott hivatalos dokumentumokat. Több országban vezető politikusok, illetve PR-menedzsereik például egyszerűen visszautasítják azt, hogy interjú adjanak, ha nem hagyhatják jóvá a végleges szöveget. Németországban például még a vezető lapoknál is bevett gyakorlat, hogy a politikusoknak és a közszereplőknek visszaküldik a közlésre szánt idézeteket; igaz, az újságírók általában arra hivatkoznak, hogy csak a tényeket kívánják ellenőrizni vagy pontosítani.

Ilyen helyzetekben az újságírónak ezeket a kérdéseket kell feltenniük:

- Hozzájárul a cikkben foglaltak pontosságához az, ha közlés előtt a forrás – részben vagy teljes egészében – ellenőrizheti a tartalmat? Vannak a cikknek olyan technikai aspektusai, amelyek – ellenőrzés híján – pontatlanul kerülhetnek a szövegbe?
- Lehet hátulütője annak, ha betekintést engedünk a forrásnak a szövegbe? A forrás reakciója árthat a cikknek vagy azoknak, akik a tudósításban szerepelnek?
- Mit válaszolunk, ha a forrás ragaszkodik ahhoz, hogy változtassunk a cikken, például módosítsunk egy idézetet?

NÉVTELEN FORRÁSOK

Azoknak kell névtelenséget biztosítani, akik számára ez valóban elengedhetetlen, de automatikusan nem szabad anonimitást ígérni, csak mert valaki azt kéri. Nyilvánvalóan okkal nem fedjük fel annak a kilétét, aki közérdekű bejelentés miatt elveszítheti az állását, illetve kiskorúak, erőszak áldozatául esett nők, vészhelyzetben vagy sérülékeny lelkiállapotban lévő személyek esetén. Ugyanakkor a névtelenség nem lehet kiváltsága azoknak, akik maguknak akarnak hasznot hajtani azzal, hogy titokban kívánják tartani kilétüket.

Az újságíróknak fel kell tenniük a következő kérdéseket:

- Mi lehet a szándéka annak, aki névtelenséget kér? Az esetleges hátsó szándék káros lehet nekünk vagy szerkesztőségünknek?
- Van más lehetőség arra, hogy a tudósítás hitelességét erősítsük, miközben a névtelenséget biztosítjuk?
- Van egyéb mód arra, hogy az információt megszerezzük és nyilvánosságra hozzuk? Minden más lehetséges forrást és módszert számba vettünk?
- Van olyan korábbi tapasztalatunk, amely igazolhatja a forrás hitelességét?
- Végiggondoltuk, hogy miként adhatjuk meg a legtöbb részletet a forrásról úgy, hogy kiléte titokban maradjon?

KÖZÖSSÉGI MÉDIA ÉS FELHASZNÁLÓK ÁLTAL ELŐÁLLÍTOTT TARTALMAK

A mai digitális környezetben szabadon terjednek a híresztelések és spekulációk, így alapvető fontosságú, hogy tudjuk, miként lehet ellenőrizni a hírek és információk valóságtartalmát. Az újságíróknak számolni kell a veszéllyel, hogy hamis információt vehetnek át internetes forrásokból, amely lehet közösségi média szájtvagy felhasználói tartalom is.

A digitális korban a források kezelése nagy kihívást jelent, különösen vészhelyzetekben, amikor a hamis információ pillanatok alatt hozzájárulhat a feszültség és a bizonytalanság fokozódásához.

Néhány kérdés, amelyet a közösségi média kapcsán érdemes feltenni magunknak:

- Ellenőriztük azoknak a közösségi médiából származó képeknek és tartalmaknak az eredetét (beleértve a helyszínt és az időpontot), amelyeket használni szándékozunk?
- Meggyőződünk arról, hogy az anyag megegyezik az eredeti tartalommal?
- Az álhírek terjesztésének elkerülése végett ellenőriztük azt a közösségi médiaprofil, ahonnan információt veszünk át?
- Ismerjük a médiaprofil létrehozóját? Korábban szolgáltatott már megbízható információt számunkra?
- Az információ eredetének ellenőrzése érdekében tettünk fel konkrét kérdéseket annak, akitől a tartalom eljutott hozzánk?
- A tartalomhoz kapcsolódnak honlapok?
- Kerestünk és találtunk azonos vagy hasonló tartalmakat/posztokat máshol az interneten?
- Kaptunk engedélyt a képek, videók, hanganyagok szerzőjétől vagy közreadójától arra, hogy a tartalmat felhasználjuk?
- Együttműködtünk másokkal abban, hogy a tartalom eredetiségét azonosítsuk?

Felhasználók által előállított tartalmak esetén:

- Mit tudunk a tartalom eredetéről? Lehetséges a forrás ellenőrzése?
- Kapcsolódnak a tartalomhoz szerzői jogok, esetleg felmerülnek egyéb jogi kérdések?

-
- Megbizonyosodtunk arról, hogy az információ teljes egészében felhasználható? Egyértelműek a felhasználás feltételei (például a Creative Commons Licence alapján)?
 - Biztosak vagyunk abban, hogy nem használtak valóságtorzító effektusokat (például Photoshop alkalmazásával)?

Az átütő eseményekről szóló hírek (breaking news) esetében:

- Mennyire vagyunk meggyőződve egy másik által közölt fejlemény pontosságáról, mielőtt tudósítunk arról vagy tweeten továbbadjuk azt?
- Okozunk kárt másoknak azzal, ha közlünk valamit, miközben nem vagyunk száz százalékig meggyőződve annak bizonyosságáról? Okozunk kárt azzal, ha nem számolunk be a fejleményről?
- Elővigyázatosak voltunk az első kézből származó beszámolókkal kapcsolatban, hiszen ezek pontatlanok, manipulatívak, érzelemtől átítatottak lehetnek, esetleg téves emlékezés és szűk rálátás is befolyásolhatja azokat?
- Összevetettük az információt más hiteles forrásokkal?
- Tudomásul vesszük azt, hogy az általunk használt anyagot másolhatják, terjeszthetik, újra lejátszhatják, beleértve a mások által készített alapanyagokat? Megjelöltük az eredeti szerzőt és forrást?

*Aidan White, az etikus újságírást támogató nemzetközi hálózat, az Ethical Journalism Network alapítója és ügyvezető igazgatója (WWW.ethicaljournalismnetwork.org/who-we-are/our-people)
Az angol nyelvű cikk magyar fordítása és újraközlése az Ethical Journalism Network hozzájárulásával, a Független Médiaközpont megbízásából készült 2017-ben. A cikk angolul: www.ethicaljournalism-network.org/resources/publications/ethics-in-the-news/handling-sources*